

Fraseoloxía comparada — hendiade en inglés e portugués

António Nogueira Santos¹

San Pedro de Moel

O presente artigo ocúpase do estudo comparativo das hendiades (*hendiadis/hendiade*, en portugués e *hendiadys*, en inglés) na lingua portuguesa e na lingua inglesa a través de exemplos. Para iso, seleccionáronse unhas decenas de locucións deste tipo organizadas en tres grupos: no primeiro grupo, as locucións portuguesas que non presentan un correspondente en inglés; no segundo grupo, as locucións portuguesas cos seus correspondentes ingleses e no terceiro grupo, as locucións inglesas que non teñen un correspondente en portugués. Así mesmo, achéganse algunhas reflexións sobre este tipo de locucións.

Palabras clave: fraseoloxía comparada inglés-portugués, hendiade, *hendiadis/hendiade*, *hendiadys*.

This paper presents a comparative study of English and Portuguese hendiadys (hendiadis/hendiade in Portuguese) throughout examples of this kind of idiom. For that purpose, some idioms from each language were selected and grouped in three categories: the first one comprises Portuguese idioms without English equivalents; the second one, Portuguese idioms with their English equivalents and finally, the third one includes the English idioms without Portuguese equivalents. Some considerations about this kind of construction are offered as well.

Key words: English-Portuguese comparative phraseology, hendiadis/hendiade, hendiadys

1. A locución grega *hén dià dyoin* (unha cousa por medio de dúas) deu orixe ó substantivo *hendiadis/hendiade*, en portugués, e *hendiadys*, en inglés. É unha figura de estilo que recorre a dúas palabras unidas pola conxunción copulativa ‘e’ para expresar unha idea complexa. Por exemplo: a) en portugués: *varandas engaladas de cores e colchas (de colchas coloridas)*; *procurando a paz na solidão da noite e no silêncio (na solidão da noite silenciosa)*; b) en inglés: *nice and cool* por *nicely cool*; *to drink from bowls and gold (from golden bowls)*.

¹ Tradución de Alba Vidal Fernández.

O artificio tamén se emprega na lingua corrente, con gran frecuencia e con admirable liberdade creativa, dando orixe a aquilo que, coa súa grande aversión a termos cultos, os ingleses chaman sinxelamente *doublets* (dobretes).

Na lingua corrente, *doublet* é: a) un xibón; b) un xogo de palabras; c) un alótropo (unha de dúas ou máis palabras derivadas da mesma raíz pero con sentido diverxente: *mácula/mancha/mágoa; frade/freire; faction/ fashion; cloack/clock*).

Pero, neste caso e para a nosa finalidade, empregamos *doublet* (dobrete) coa acepción de: par de vocábulos, xeralmente unidos por *and* (en inglés) ou *e* (en portugués) e por aliteración ou rima, que forman unha locución estereotipada como, por exemplo, en portugués: *de alma e coração; a torto e a direito; com unhas e dentes*. O inglés e mailo portugués son ricos en exemplos destas locucións de orixe bíblica, popular, literaria. A súa función predominante é, debido á repetición ou contraste, reforzar, dar relevo, énfase.

Este tipo de locución tan curioso é moi frecuente no inglés e no portugués e, certamente, tamén noutras linguas. O seu estudo comparativo parece bastante interesante e merecedor da atención dos estudosos da fraseoloxía nas diversas linguas. Tentar espertar esa atención é o obxectivo principal deste artigo.

2. Para o que se pretende con este exercicio comparativo, fíxose unha selección dunhas decenas de locucións, segundo criterios que procuran identifica-las características máis destacadas nas dúas linguas. Os exemplos escollidos están organizados en tres grupos.

No primeiro grupo enuméranse, por orde alfabética do primeiro termo, as locucións portuguesas que non contan cun correspondente en inglés: a) *sem apelação/apelo nem agravo*: sen recurso; definitivo; irrevogable; b) *berliques e berloques*: artimañas; medios misteriosos, sospeitosos; c) *bom e barato*: de boa calidade e a baixo prezo; d) *o bom e o bonito*: o auxe dunha crise, conflito; o punto máis grave; a dificultade máis grande; e) *do bom e do melhor*: perfecto, excelente, requintado; f) *capa a batina*: o traxe tradicional do estudante universitario, especialmente de Coimbra; g) *cair o Carmo e a Trindade*: desencadearse un altercado violento; h) *carne sem osso*: o que é óptimo, perfecto; sen defecto ou inconveniente; i) *em carne e osso*: persoalmente; fisicamente presente; j) *ser de carne e osso*: ser humanamente igual ós outros; k) *correr Ceca e Meca (e olivais de Santarém)*: viaxar por moitas terras; ir a moitos lugares, l) *aos coices e pontapés*: con modos groseiros, de malas maneiras; m) *comes e bebes*: comida e bebida; n) *estar bem com deus e com o diabo*: manter boas relacións con dous adversarios; estar de acordo con opinións antagónicas; tentar agradar a quen está en campos contrarios; o) *escrever direito por linhas tortas*: defende-la xustiza, a moralidade ou a razón de maneira ou con termos indirectos, vagos; p) *com todos os efes e erres*: con toda a exactitude e perfección; q) *a ferro e fogo*: recorrendo a medios violentos, sen compaixón; r) *ao fim e ao cabo*: finalmente; en conclusión; s) *de fio a pavio*: de comezo a fin; sen excluír nada; con tódolos pormenores; t) *forte e feio/feio e forte*: dise do que é sólido, aínda que non bonito; abundante e violento; u) *com/contra gregos e troianos*: con/contra todo o mundo, tódalas faccións, tódolos partidos; v) *mão por baixo, mão por cima*: con moita cautela, para non ofender, afrontar, inxuriar; w) *nem tanto ao mar, nem tanto à terra*: moderadamente; sen esaxeración; sen

extremismos; x) *ou oito, ou oitenta*: ou todo, ou nada; ou de menos, ou de máis; esaxerando para menos ou para máis; y) *a pão e laranjas*: en situación financeira difícil; en mal estado físico; z) *em pele e osso*: nu, espido; aa) *do pé para a mão*: repentinamente; inesperadamente; ab) *com pés e cabeça*: que ten sentido, lóxica; ac) *com peso e medida*: de forma xusta, equilibrada; de maneira comedida; ad) *com todos os pontos e vírgulas*: moi minuciosamente; ae) *sem rei nem roque/lei*: de forma anárquica; sen orientación, disciplina; af) *a torto e a direito*: de modo indiscriminado; sen criterio; ag) *para a vida e para a morte*: para sempre e en tódalas circunstancias.

3. A continuación temos unha selección de locucións portuguesas coas correspondentes inglesas: a) *aguentar e cara alegre*: *grin and bear it*; b) *o alfa e o omega*: *be-all and end-all*; c) *alma e coração*: *heart and soul*; d) *alto e bom som*: *loud and clear*; e) *altos e baixos*: *peaks and troughs*; f) *com armas e bagagens*: *bag and baggage; lock, stock and barrel*; g) *entre a bigorna e o martelo/entre a cruz e a água-benta/entre a cruz e a caldeirinha/ entre a espada e a parede/entre Cila e Caribdis*: *between hell and high water/ between the devil and the deep blue sea/between Scylla and Charybdis*; h) *a bolsa ou a vida!*: *stand and deliver!* i) *borla e capelo*: *cap and gown*; j) *da cabeça aos pés/dos pés à cabeça*: *from top to bottom; from top to toe*; k) *como o cão e o gato*: *like cats and dogs*; l) *capa e espada*: *cloak and dagger/sword*; m) *custar couro e cabelo/os olhos da cara*: *to cost an arm and a leg*; n) *caras ou zaras?*: *heads or tails?*; o) *nem carne nem peixe*: *neither fish nor fowl*; p) *chova ou faça sol*: *come rain or shine*; q) *corpo e alma*: *body and soul*; r) *devagar e passo certo*: *slow and steady*; s) *estudantes e futricas*: *town and gown*; t) *por faz e/ou por nefas/a bem ou mal*: *by hook or by crook/fair means or foul*; u) *ter mais olhos que barriga*: *one's eyes are bigger than one's belly/stomach*; v) *pão e circo*: *bread and circuses*; w) *sem pés nem cabeça*: *no sense or rhyme*; x) *ser só pele e osso*: *skin and bones*; y) *polícias e ladrões*: *cops and robbers*; z) *pompa e circunstância*: *pomp and circumstance*; aa) *de ponta a ponta*: *from pillar to post*; ab) *raios e coriscos*: *thunder and lightning*; ac) *para trás e para a frente*: *backwards and forwards*; ad) *unha com carne*: *hand in glove*; ae) *com unhas e dentes*: *tooth and claw/nail*; af) *ou vai ou racha*: *make-or break/- mar*.

4. Finalmente, mostramos exemplos de locucións inglesas que non teñen correspondente do mesmo tipo en portugués:

alarums/alarms and excursions: alboroto, balbordo, barafunda, barullo, xeralmente nun ton xocoso; b) *not all beer and skittles*: non é todo diversión, alegría, pracer; c) *best bib and tucker*: a mellor roupa; roupa de domingo; d) *to bill and coo*: darse bicos, facerse caricias, aloumiños e intercambiar palabras amorosa, a semellanza das pombas; e) *birds and bees*: referencia eufemística á vida sexual e ó proceso reprodutivo; sinónimo de *facts of life*; f) *brain and brawn*: o poder intelectual e o físico, que se podería traducir como *miolos e músculos*, conservando a aliteración; g) *bright-eyed and bushy-tailed*: cualifica a unha persoa alegre, viva, enérxica, resolta; comparable a un esquío, h) *cakes and ale*: os praceres da vida bohemia; comida e bebida (Somerset Maugham usou esta expresión como título dunha novela publicada en 1930); i) *the carrot and the stick*: a cenoria nunha man e a vara noutra é a imaxe usada para ilustra-la alternancia de promesas e ameazas, de recompensas e castigos (expresión utilizada frecuentemente para defini-la política exterior dos EE.UU., en especial a empregada cos países

latinoamericanos); j) *cock-and-bull story*: historia inverosímil; lerias; contos da feira, do arco da vella; k) *dribs and drabs*: ós poucos; moi pouco a pouco, a contagotas; l) *fair field and no favour*: en condicións de perfecta imparcialidade, xustiza, equidade, sen favorecer a ninguén; m) *fair and square*: xusto e honesto; decente; legal; n) *fancy-free and foot-loose*: completamente libre, sen preocupacións ou limitacións ningunhas (*fancyfree*, sen preocupacións de tipo sentimental; *footloose*, sen impedimentos de tipo material, sen ataduras); o) *without fear or favour*: locución adverbial que cualifica o que se fai sen coacción ou favoritismo, polo tanto con completa imparcialidade e xustiza; p) *all fingers and thumbs*: dise dunha persoa torpe, zoupona, sen xeito, pouco hábil coas mans; q) *fire and brimstone*: segundo a Biblia, a xustiza divina recorrería ó fogo e ó xofre para castigar ós pecadores; é unha expresión que se usa para simbolizar un castigo severo; r) *by/in fits and starts*: a arrancadas, a empuxóns, a golpes; irregularmente; esporadicamente; s) *flotsam and jetsam*: vagabundos; mendigos; xente *sem leira nem beira*, xente pobre, na miseria, que non ten máis que o día e a noite; t) *freaks and fancies*: as creacións fantásticas da imaxinación; u) *fur and feather*: o pelo e a pluma simbolizan, nesta expresión, os animais e aves de caza; v) *gall and wormwood*: aversión, antipatía, noxo, repugnancia (cf. *wormwood and gall*); w) *hale and harty*: con perfecta saúde e boa disposición (dise principalmente de persoas de idade); x) *hatches, matches and dispatches*: expresión xocosa para designar os anuncios de, respectivamente, nacementos, casamentos e divorcios publicados na prensa; y) *neither hide nor hair (of a person)*: nin o menor vestixio dunha persoa; z) *high, wide and handsome*: que se caracteriza pola espontaneidade, exuberancia, elegancia; aa) *hook, line and sinker*: absolutamente, completamente (expresión da pesca con liña); ab) *to blow hot and cold*: mudar frecuentemente de actitude, opinión; ac) *huff and puff*: esbarafustar, discutir berrando, e protestar; ad) *the whole kit and caboodle*: a totalidade; todas, todos; todo; tódalas cousas, a trangallada; toda a xente, toda a tropa (*caboodle* só se encontra nesta locución, máis corrente nos EUA); ae) *kith and kin*: parentes e amigos; af) *all legs and wings*: persoa nova alta e desaxeitada, de pernas e brazos desproporcionados (do poema *Ode*, do inglés Arthur O'Shaughnessy (1844–81)); ag) *nuts and bolts*: o que é esencial, básico, elemental, especialmente dunha profesión, oficio, actividade; ah) *penny-wise and pound-foolish*: aforrar en patacóns e dilapidar millóns; ai) *all piss and vinegar* (vulgar): cheo de vigor, de enerxía, afouteza; aj) *all piss and wind*: dise do que é só aparato exterior; só fogo de artifício, é todo fume; ak) *from rags to riches*: pasar da pobreza á riqueza; al) *sackcloth and ashes*: tea de saco/burel e cinzas, simbólicos de arrepentimento, penitencia (da Biblia, S. Mateo 11/21); am) *at sixes and sevens*: atordado, atrapallado, desorientado, confuso, desnortado; en oposición, en desacordo, desavindo, pelexado, en conflito; an) *slings and arrows*: tirafondas e frechas, metáfora dos infortunios do destino (a popularidade deste *doublet* débese de certo a Shakespeare (1564-1616) que, no famoso monólogo de Hamlet, no terceiro acto da traxedia, pon na boca do príncipe estas palabras: ‘...to suffer/The slings and arrows of outrageous fortune’); ao) *the straight and narrow*: a decencia e a rectitude (forma abreviada de ‘*strait is the gate and narrow is the way*’, “estreita é a porta e apretado o camiño”, do Evanxeo de S. Mateo 7/14); ap) *stuff and nonsense!*: parvadas e necidades!; aq) *tea and sympathy*: acollida cariñosa a quen se encontra en dificultades; ar) *waifs and strays*: nenos sen fogar, abandonados,

desamparados; obxectos dispaes, soltos (*waif*, artigos roubados que o ladrón abandona; *strays*, animais domésticos perdidos ou abandonados); as) *to wax and wane*: pasar por fases alternadas de dilatación e contracción, de aumento e diminución (*the moon waxes and wanes*); at) *wormwood and gall*: absintio/asente e bile/fel, metáfora para os castigos que esperan os transgresores (Xeremías 9/15).

5. En inglés, este tipo de locución é tamén frecuente: a) no chamado ‘*rhyming slang*’ (*bees and honey* = *money*; *Kate and Sydney* = *steak and kidney* (pie); *sugar and honey* = *money*).); b) nos nomes de cervexarías (‘*Hare and Hounds*’; ‘*Bull and Bush*’; ‘*Horse and Carriage*’; ‘*Rat and Parrot*’; ‘*Rose and Crown*’).

Unha manifestación diferente desta mesma tendencia, continuando no ámbito do inglés, é a repetición do comparativo dos adxectivos, ou dunha proposición, para expresa-la idea dunha evolución progresiva (cada vez máis): ‘*the rich are getting richer and richer*’; ‘*the poor are getting poorer and poorer*’; ‘*to run faster and faster*’; ‘*to speak louder and louder*’; ‘*prices are going down and down/up and up*’; *for ever and ever/a day*’.

